

בס"ד חג פורים: האם אפשר לצאת ידי חובת משלוח מנות בבקבוקי מיץ

פתיחה

כפי שראינו בעבר (פורים שנה א'), בניגוד לחודש אב בו יש עניין למעט בשמחה בגלל חורבן הבית שאירע בו, בחודש אדר מצווה לשמוח. בפשטות, הטעם שיש להרבות בשמחה דווקא בחודש זה הוא, שבחודש זה נעשו ניסים. אך עדיין יש בכך קושי, שהרי גם בחודשים נוספים התרחשו ניסים, משום כך דנו המפרשים מדוע דווקא חודש אדר מוגדר כחודש שמח:

א. **רש"י** (ד"ה משנכנס) עמד על קושיה זו וביאר, שאדר נחשב חודש שמח, כיוון שאירעו בחודש זה ניסים 'פורים ופסח'. מסביר **השאלת יעבץ** (ב, פח) שכוונתו לומר שבחודש אדר התחילה שרשרת של ניסים (גם אם לא באופן רציף מבחינה היסטורית) שהמשיכה לחודש ניסן, ולכן יש להרבות בו שמחה יותר מבשאר החודשים.

ב. כיוון שונה, מופיע **בשפת אמת** בחידושו על הש"ס (שם). לדבריו, הסיבה שיש להרבות בשמחה בחודש אדר היא, שבאדר עם ישראל היה תורם את התרומה באמצעותה היו קונים קורבנות לשנה החדשה שהחלה בניסן (מחצית השקל). כאשר עם ישראל התנדב הייתה שמחה גדולה, ולכן דווקא משנכנס אדר מרבית בשמחה - ואין קשר לניסים שאירעו, ובלשונו:

"ונראה משום שבאדר היה קיום הקורבנות והמקדש, דבאדר זמן שקלים לחדש בניסן התרומה חדשה ונדבו בני ישראל בשמחה שקלי הקודש, וכמבואר כמה פעמים בפסוק כשהתנדבו בני ישראל למקדש הייתה שמחה גדולה בעולם, וכיון שקבלו עליהם בשמחה נדבת הלשכה עדיין השמחה נמצא באדר וכשקורין פרשת שקלים מתעורר זה."

כדי לעורר את השמחה בחג הפורים ולהרבות אחווה ורעות בעם ישראל, שולחים מנות אחד לשני וכפי שמתארת המגילה (ט, יט) "משלוח מנות איש לרעהו". בנושא זה נעסוק בחג הפורים הזה ובשאלות, כמה מנות יש לתת כדי לצאת ידי חובה, האם יוצאים ידי חובה גם בנתינת משקאות או רק באוכלים, והאם אפשר לצאת ידי חובה באוכל שאי אפשר לאוכלו בו ביום.

טעם הנתינה

כאמור, המגילה מציינת שלאחר הצלת היהודים מידי המן ועוזריו הם שלחו אלו לאלו מנות, אך כפי שעולה ממקורות נוספים - לא היה מדובר במעשה חריג או יוצא דופן. בספר נחמיה (ח, י) מסופר, שלאחר קריאת התורה בראש השנה קרא נחמיה לשומעים לא להתעצב, להרבות בשמחה, ולתת משלוחי מנות לנזקקים - ובפשטות הוא הורה על מנהג מקובל.

מדוע אם כן דווקא בפורים נקבעה החובה לשלוח מנות? נראה שנאמרו שני טעמים בפוסקים. הרב שלמה אלקבץ בספרו **מנות הלוי** (אסתר ט, טז ד"ה והנך) כתב, שמכיוון שהמן אמר לאחשוורוש שעם ישראל מפוזר ומפורד בין העמים לכן מראים לדורות שאין הדבר כך על ידי מנות ששולחים אחד לשני ובהן ביטויי אחדות ואהבה. ובלשון **הב"ח** (תרצה, ו):

"אלא כך הוא הפירוש דכיון דטעם משלוח מנות הוא כדי שיהא שמח ושש עם אוהביו ורעייו ולהשכין ביניהם אהבה ואחוה וריעות אם כן אם יסעוד אחד עם חבירו ורעהו הרי הם בשמחה ובטוב לב משתה יחד ופטורים הם מעתה מחיוב משלוח מנות והוא הדין בשנה שניה וכן בכל שנה ושנה אם יחזור ויסעוד אצלו כמו בשנה שעברה נמי יוצאין שניהם ידי חובתן."

טעם שני לדין זה מובא **בתרומת הדשן** (ס' קיא) שכתב, שמטרת משלוח המנות לדאוג שלכל אחד יהיה את צורכי הסעודה בפורים, ולראייה הגמרא במסכת מגילה (ז ע"ב) הכותבת, שרבה ורבי זירא היו נותנים סעודה במשלוח המנות. יוצא לפי פירוש, שאין נתינת המנות מסמלת נקודה ייחודית לפורים, אלא מעין חלק מדיני צדקה ובדומה לחג הפסח בו יש לתת קמחא דפסחא.

נפקא מינות

ייתכן שהמחלוקת בין מנות הלוי לבין תרומת הדשן, יוצרת מספר נפקא מינות:

מקרה ראשון - סירוב לקבל: בעקבות דברי המהר"י ברי"ן פסק **הרמ"א** (תרצה, ד), שבמקרה בו אדם רצה לתת מנות לחברו, וחברו מחל לו על הנתינה, כך שלמעשה הוא לא קיבל את המשלוח - בכל זאת הנותן יצא ידי חובה. **הפרי חדש** (שם, ד) חלק על הרמ"א וכתב, שהוא אינו יודע מניין לו פסק הלכה זה, ונראה שלדעה זו חשש גם **המשנה ברורה** (שם, כד).

א. במה תלויה המחלוקת? **החתם סופר** (או"ח קצו ד"ה על) טען, שמחלוקתם תלויה בטעם נתינת משלוח המנות. הרמ"א תופס כטעמו של מנות הלוי, שהמטרה להרבות שמחה, ודבר זה מתבצע גם במקרה בו החבר מחל ולא קיבל את המנה. הפרי חדש לעומת זאת תופס כטעם תרומת דשן שיהיו צורכי סעודה, ודבר זה לא מתבצע במקרה בו החבר מחל ולא קיבל, ובלשונו:

"והנה ראיתי בזה ב' טעמים, בתרומת דשן כתב כדי שיהיה הרווחה לבעלי שמחות, אולי לא יספיק לו סעודתו הרי חברו מסייעו עיין שם, אך בספר מנות הלוי להרבות השלום והרעות, היפך מרגילתו של הצר שאמר מפוזר ומפורד, אם כן יש לומר, כיוון ששלח והראה חיבתו, אף על פי שזה מוחל לו כבר יצא ידי חובתו¹."

ב. **הרב אשר יויס** (מועדים, ס' כז) חלק על החתם סופר וכתב, שגם הרמ"א מודה שהטעם העיקרי לנתינת משלוח מנות הוא כטעמו של תרומת הדשן שיהיו צורכי סעודה, וטעם השמחה והאחדות של מנות הלוי טפל לטעם זה. בטעם הדבר שסבר כך נימק, שמעבר לכך שמנות הלוי הוא פירוש דרש על התורה, הרמ"א מביא במקום אחר את טעם תרומת הדשן, ועולה שפסק כמותו.

כיצד בכל זאת ינמק את העובדה, שהרמ"א פסק שבמקרה בו החבר מחל לחברו, בכל זאת יוצאים ידי חובה ולכאורה משמע כטעמו של מנות הלוי שהמטרה להרבות שמחה? על כך כתב, שכאשר חכמים הורו לקיים מצווה, הם חייבו לעשותה כמיטב היכולת, ובמקרה שנותן המנה רצה לתת וחברו סירב - חובת ההשתדלות נעשתה.

¹ לכאורה היה מקום לומר שטעמו של הרמ"א נובע מכך שכאשר החבר מוחל זה נחשב כאילו הוא קיבל את המתנה ואז החזיר אותה לנותן, שאז לכולי עלמא יוצאים ידי חובה, אלא שהחתם סופר כתב שאין הדבר כך, כיוון שמחילה מעין זו לא אפשרית כאשר היא מתבצעת לצורך הנותן, כמו במקרה שלנו שהמחילה מתבצעת בשביל שנותן המשלוח מנות יצא ידי חובה.

מקרה שני - נתינת בגדים: השלכה נוספת יכולה להיות, האם מותר לתת כמשלוח מנות דברים שאינן דברי מאכל. לפי תרומת הדשן דבר זה לא אפשרי, מכיוון שמטרת המשלוח שיהיו צרכי סעודה בדווקא, וכך כתב בפירוש (שם). לעומת זאת לפי מנות הלוי לכאורה אין בעיה לתת בגדים ושאר דברים, מכיוון שהעיקר שמקבל המתנה ישמח, וכן כתב בשו"ת **בית שערים** (א, שפ):

"אבל יותר נראה דהא דאמרין דצריך לשלוח מיני מאכל או משקה דווקא, היינו רק לתרומת הדשן, דטעם משלוח מנות הוא כדי שיהיה לחבירו לקיים מצוות שמחת פורים. אבל לטעם מנות הלוי שנותנים כדי להראות חיבה וריעות, יוצא גם במיני בגדים ותכשיטין."

למעשה, רוב הפוסקים וביניהם **המשנה ברורה** (תרצה, כ) ו**הרב עובדיה** (חזון עובדיה פורים, עמ' קכ) נקטו שצריך להביא במשלוחי המנות דווקא מיני מאכל (ולהלן נראה אלו בדיוק), משום שכך עולה מדברי הגמרא במגילה המביאה רק דוגמאות של מיני מאכל, ומלשון הרמב"ם והשולחן ערוך שהתנסחו בלשון דומה. כמו כן, לעיל ראינו **שהרב אשר וייס** סובר, שלכולי עלמא הטעם המרכזי לנתינת משלוח המנות הוא שיהיו צרכי סעודה, ולכן וודאי שלשיטתו אין היתר לתת בגדים וכדומה (ועיין הערה²).

מקרה שלישי - ממתקים לחולה סכרת: לכאורה השלכה נוספת למחלוקת תהיה, האם אפשר לתת אוכל שהמקבל אינו יכול לאוכלו, כמו ממתקים לחולי סכרת, או בשר שאינו חלק לנוקטים שיש בכך איסור. לדעת תרומת הדשן אי אפשר, כיוון שאין בכך צרכי סעודה, בעוד שלדעת מנות הלוי כן יהיה אפשר שהרי אחרי הכל המקבל שמח שחברו חשב עליו ונתן לו.

גם במקרה זה למעשה **הגרש"ז אויערבך** (נשמת אברהם תרצה, א) ו**הרב עובדיה** (יביע אומר ט, עד הוספות) נקטו, שגם לדעת תרומת הדשן אין בכך בעיה משני נימוקים עיקריים. ראשית, גם אם אותו אדם סוכרתי ולא יכול לאכול סוכר הרי שבני ביתו כן יכולים. שנית, מסתבר שכאשר חז"ל פסקו שיש לתת מיני מאכל, הם לא חילקו בין סוגי המאכל ובכל אוכל יוצאים ידי חובה.

מה מותר לתת

כאמור לעיל, לרוב האחרונים יש לתת בדווקא דברי מאכל במשלוח המנות. דנו הפוסקים, האם דברי המאכל צריכים להיות ראויים לאכילה בו ביום, או שמותר לתת גם מאכלים שלוקח זמן רב להכין, כמו בשר קפוא שיש להפשירו זמן רב ולהכינו:

א. הגמרא במסכת ביצה (יד ע"ב) דנה בשליחת מנות איש לרעהו ביום טוב וכותבת, שלדעת בית שמאי מותר לשלוח דווקא 'מנות'. מה כוונתם? **רש"י** (ד"ה אלא) פירש, שכוונתם דווקא למיני מאכל הראויים לאכילה בו ביום. בעקבות כך פסק **המגן אברהם** (תרצה, יא) שגם בפורים, יש לתת דווקא מנות הראויות לאכילה מידית, שבאמצעותם אפשר לקיים את הסעודה, וכן נקט להלכה **הגר"א**.

ב. **המאירי** (ד"ה אמר) חלק וסבר, שאין מניעה לתת מאכלים שאינם ראויים לאכילה מיד, וכאשר בית שמאי כתבו שיש לשלוח מנות כוונתם לדברים שאפשר לאוכלם, אך לא דווקא בו ביום. ראייה לפירוש זה הביא **הנצי"ב** מהגמרא המספרת שרבי יהודה שלח ירך עגל, ומסתמא לא מדובר במבושלת כי מדובר בחתיכה גדולה שלא רגילים לבשלה בבת אחת.

שתייה

שאלה נוספת שדנו בה הפוסקים היא, האם מותר שהמנה תהיה מורכבת גם מבקבוקי שתייה:

א. הגמרא במסכת מגילה (ז ע"א) כותבת, שרבי יהודה הנשיא שלח במשלוח המנות לרבי הושעיה עגל וכד' יין. לפי גרסת רוב הראשונים, רב הושעיה השיב לו שהוא יצא ידי חובת משלוח מנות בנתינה זו - משמע שאפשר לצאת ידי חובה גם בבקבוקי מיץ, וכן פסקו להלכה **המגן אברהם** (תרצה, יא) ו**הט"ז** (שם, ד) ו**הציץ אליעזר** (ח, יד), ובלשון **ערוך השולחן** (שם, יג - יד):

"מצוות עשה דמגילה לשלוח מנות איש לרעהו, ובעינינו שתי מנות שהרי מנות כתיב לשון רבים. וברור הדבר דצריך לשלוח שני מיני אוכלין, או שני מיני משקין, או מין אוכל ומין משקה והכי איתא להדיא (= בפירוש) בגמ' (ז ע"א) דאחד שלח לחבירו בשר ויין עיין שם, אבל שני חתיכות ממין אחד אינו מועיל, דכי מפני שחתכן נחשבם לשניים?!"

ב. לעומת זאת לפי גרסת הירושלמי עולה, שאי אפשר לצאת ידי חובה בבקבוקי שתייה, ומשום כך בפעם השנייה שלח רבי יהודה הנשיא עגל שלם (בו יש מספר מנות) במשלוח, כי הבין שבשליחת ירך ובקבוק של יין אותו שלח בפעם הראשונה לא יצא ידי חובה. כמו כן רבינו חננאל גרס כך גם בדברי הסוגיה בבבלי, ומשום כך לשיטתו עולה שאי אפשר לצאת ידי חובה בבקבוק שתייה.

משקה אחד

למעשה, לדעת רוב הפוסקים מותר לשלוח מיץ במשלוח מנות וכן להלכה, אך נראה שבכל זאת במקום האפשר כפי שכתב **הרב עובדיה** (חזון עובדיה עמ' קכד) כדאי לשלוח שני מאכלים, ולחשוש לדעת הסוברים שלא יוצאים ידי חובה במיץ. האם במקרה בו שלחו שתי מנות שתייה יוצאים ידי חובה או שחובה שלפחות אחת מהן תהיה מאכל? נחלקו האחרונים:

א. **האליה רבה** (שם, ט) דייק מכך שרבי יהודה הנשיא שלח עגל וכד' יין, שחובה שלפחות אחת מהמנות תהיה מאכל. ב. **ערוך השולחן** (שם, יד) חלק על האליה רבה וסבר, שאפשר לתת גם שני משקאות, וכן פסק **המשנה ברורה** (שם, כ). לשיטתם צריך לומר, שכאשר הגמרא כותבת שבנוסף לכד' יין הוא שלח עגל, אין הכוונה בדווקא עגל, והוא הדין גם למשקה נוסף.

פורים שמח! קח לקרוא בשולחן הפורים, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שעוד אנשים יקראו...

² בשו"ת **הלכות קטנות** (ב, קסג) גם סבר שמשלוח המנות אמור להיות מורכב מדברי מאכל, אך בכל זאת סבר שמותר לתת חפצים, מכיוון שאפשר למכור אותם ובכסף לקנות אוכל. ראייה לדבריו הביא מהגמרא במסכת נדרים (לב ע"ב) הכותבת, שאדם שנדר שלא יאכל מחברו - אסור לו להשאיל ממנו נפה ותנור, מכיוון שבכסף ההשאלה הוא יכול לקנות אוכל (ועיין בערך השולחן תרצה, ב).

³ מצאת טעות/נקודה לא ברורה? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל או לשים את הדף במקומך? מוזמן: tora2338@gmail.com